

Høringsuttalelse til NOU 2013:1 «Det livssyns åpne samfunn» fra Det praktisk-teologiske seminar

Innledning

Det praktisk-teologiske seminar er en kirkelig institusjon som i samarbeid med Det teologiske fakultet ved Universitetet i Oslo utdanner prester til tjeneste i Den norske kirke. Vi ønsker utredningen NOU 2013:1 «*Det livssyns åpne samfunn. En helhetlig tros- og livssyns politikk*» velkommen og støtter de åtte prinsippene som utredningen legger til grunn.

Vi har fulgt Det teologiske fakultets arbeid med utredningen tett, har bidratt med innspill til fakultetets uttalelse og deler de enkeltsynspunkt som kommer til uttrykk i denne. I det følgende vil vi holde frem noen perspektiv som fremstår som spesielt viktige sett fra vårt ståsted.

Prinsipiell del

Utredningen angir noen rammer for tros- og livssyns politikken som berører Den norske kirkes virksomhet og dermed også oss. Vi vil utdanne prester til et livssyns åpent samfunn og til en kirke som ikke er hegemonisk eller statsbærende. De vil fortsatt trenge inngående kunnskap til egen tradisjon, men også kunnskap om og respekt for andre tradisjoner. Våre prester må dyktiggjøres til å finne sin rolle i et samfunn som er i endring, og ha evne og vilje til å gå i dialog med andre religiøse tradisjoner og livssyn. Utredningens beskrivelser av de utfordringene som oppstår i forlengelsen av likebehandlingsprinsippet, får store konsekvenser for hvordan vi forbereder fremtidige prester på å opptre på offentlige arenaer; det være seg i samarbeidet med skoler eller i tjeneste ved offentlige institusjoner som sykehus, fengsel og forsvar.

Selv om utredningen ikke først og fremst omhandler Den norske kirkes organisering eller forholdet mellom stat og kirke, inneholder den noen perspektiv som legger føringer for dette feltet. I den offentlige debatten som har fulgt etter at utredningen ble kunngjort, har mange pekt på at Den norske kirkes positive bidrag til kultur- og samfunnsliv er underkommunisert i utredningens historiebeskrivelse. Vi deler dette synspunktet og mener det med god grunn har fått mye oppmerksomhet. I utredningen synes denne historieskrivingen å legge premisser for hvordan kirken og dens forhold til samfunnet er å forstå. Slik står utredningen i fare for å gi inntrykk av at Den norske kirkes utbredelse og integrasjon i kultur og samfunnsliv bare er et resultat av statlig maktutøvelse. I dette perspektivet blir det lett å ønske at det kirkelige livs innveving i det offentlige liv dempes.

Spørsmålet om historieskriving har betydning for Det praktisk-teologiske seminars oppdrag, fordi det handler om hvilken kirke vi utdanner prester til. Vi mener det er god grunn til å korrigere denne historieskrivingen. Det er viktig at man ikke gir inntrykk av at Den norske kirkes posisjon og utbredelse bare er å forstå som resultat av statlig maktutøvelse, men erkjenner at den har vokst frem med bred folkelig støtte, og at den har gitt verdifulle bidrag til vårt åpne og demokratiske samfunn. Man bør unngå å fremstille tros- og livssynskartet i Norge på premisser som gir en skjev beskrivelse

av Den norske kirke. Beskrivelsen av hva denne kirken er har nemlig betydning for hva slags livssynsåpenhet den trenger. Som folkekirke har Den norske kirke majoriteten av befolkningen som medlemmer, og disse forholder seg til kirken gjennom skikker og tradisjoner som er innvevd i deres offentlige liv. Deres trospraksis utøves gjennom oppslutning om dåp, konfirmasjon, vigsel, gravferd, høytidsmarkeringer og nasjonale sørgemarkeringer. Slik er kirken viktig som forankring for mening, moral og sammenheng. Som sådan er kirken en størrelse som ikke tillater at religionen defineres som privatsak. Derfor er det også viktig for oss ikke å utdanne våre studenter til bare å tjene gudstjenestemenigheten, men til også å kunne møte det brede lag av medlemmer i glede, sorg og krise.

I utredningen blir ikke religion framstilt som en privatsak. Overskriften «Det livssynsåpne samfunn» og ønsket om en «aktivt støttende tros- og livssynspolitikk» signaliserer at tro og livssyn angår det offentlige liv. Vi er enige i utredningens påpekning av at offentlig åpenhet og støtte er viktig for at ulike tros- og livssyn skal sikres likebehandling.

Vi mener dette skjer best ved at man tar utgangspunkt i at den nye paragraf 16 i grunnloven beholdes.

For det første mener vi dette er et godt utgangspunkt for å sikre både majoritetens og minoritetens rettigheter. I den nye paragraf 16 i grunnloven er det nettopp dette som er poenget: Når det sies at «Den norske kirke understøttes som saadan» og at andre tros- og livssyn «understøttes paa lige linje», pekes det på at støtten til og anerkjennelsen av majoriteten henger sammen med støtten til og anerkjennelsen av minoriteter. Når man skal bestemme hvilken form denne støtten skal få, må man ta hensyn til de enkelte tros- og livssynssamfunnenes egenart. Denne måten å tenke på fordrer ikke at Den norske kirke trekker seg tilbake fra offentlige institusjoner og offisielle handlinger, men gir den mulighet til fortsatt å være en folkekirke. Tenkemåten fordrer i stedet at samfunnet tilrettelegger for at andre tros- og livssyn kan innta lignende roller på de samme arenaene, og at kirken gir plass til andre aktører.

For det andre mener vi dette utgangspunktet best sikrer en reell åpenhet for religionen i det offentlige rom. At man tar utgangspunkt i religionens faktiske stilling som følge av vår konkrete historie, mener vi bidrar til at man unngår en instrumentell begrunnelse for religionenes stilling i samfunnet. Om staten heller skulle velge en prinsipiell livssynsnøytralitet som begrunnelse for sin omgang med religionene og for deres plass i det offentlige rom, tror vi staten ville kunne fremstå som langt mindre livssynsåpen.

Dette perspektivet får konsekvenser for vår holdning på de enkelte felt som er behandlet i utredningen. Vi anerkjenner at livssynsåpenhet må beskyttes gjennom avvisning av hegemoniske ordninger, og at uønsket religiøs påvirkning begrenses. Samtidig mener vi at livssynsåpenheten må beskyttes gjennom ordninger som gir mennesker reelle muligheter til å få kunnskap om ulike tros- og livssyn, og få anledning til å utøve dem.

De enkelte områdene

Våre formuleringer under dette avsnittet er samkjørt med høringsuttalelsen fra Det teologiske fakultet.

Skolegudstjenester

Når det gjelder utfordringer knyttet til skolen, deler vi utvalgets oppfatning av skolen som en viktig møteplass for elever med ulike tros- og livssynsbakgrunn. Skolen må sikre dialog på tvers av religioner og livssyn. Når det gjelder skolegudstjenester, viser utvalget til Utdanningsdirektoratet, som i et rundskriv fra 2009 presiserer at skolen kan gjennomføre gudstjenester som del av kultur- og tradisjonsformidlingen, men at slike gudstjenester ikke kan være en del av RLE-faget, og at de ikke kan gis karakter av semesteravslutning. Vi støtter flertallet i utvalget som mener at det fortsatt skal være mulig for elever å delta i religionsutøvelse i regi av trossamfunn i skoletiden. En forutsetning er at det tilstrebes likebehandling av trossamfunn. For å sikre den substansielle likebehandling vil en aktivt støttende religionspolitikk innebære at staten yter mer for å øke minoritetsreligionenes kapasitet til å tilby slike seremonier selv.

Likestilling

Utvalgets forslag om at tros- og livssynssamfunn må åpne for begge kjønn i styringsstrukturene for å motta offentlig pengestøtte er forankret i hensynet til likestilling, ettersom det er en statlig oppgave å sikre at kvinner og menn ikke forskjellsbehandles i organisasjonslivet. Dette spørsmålet kan imidlertid også ses på bakgrunn av tros- og livssynsfriheten, ettersom en slik praksis vil innebære at kvinner på linje med menn får en individuell rettighet til å utfolde sin tro eller sitt livssyn gjennom deltakelse i styrende organer. Forslaget vil dermed kunne bidra *både* til å sikre at tros- og livssynssamfunnene må operere med utgangspunkt i at kvinner og menn skal behandles på lik linje, *og* at kvinner sikres samme adgang til å gi uttrykk for sin tros- og livssynsmessige overbevisning som menn. Formuleringen 'må åpne for' er forsiktig, og innebærer egentlig bare at det ikke kan eksistere et spesifikt forbud for det ene kjønn.

Når utvalget åpner for religiøse hodeplagg i politiet (og for dommere) og legger et visst (men forsiktig) press på tros- og livssynssamfunn for å åpne for kvinner på alle nivåer i organisasjonene dersom de skal motta statlig støtte har det én felles effekt: Det skaper et større handlingsrom for kvinner, både yrkesmessig, og i utøvelsen av sin tro eller livssyn. Vi mener at utvalgets flertall bør støttes på begge punkt fordi man her har forhandlet fram nye balansepunkt i den gamle rettighetskollisjonen mellom tros- og livssynsfrihet og likestilling.

Ekteskapsinngåelse

I spørsmålet om innføring av obligatorisk sivil ekteskapsinngåelse mener vi det ikke foreligger gode nok grunner til å frata tros- og livssynssamfunnene vigselfretten. Vigselsretten er fremdeles en viktig del av religionsutøvelsen for mange og for Den norske kirke et viktig aspekt ved dens liv som folkekirke. Her følger vi utvalgets mindretall som henviser til at det ikke er presentert en tilstrekkelig argumentasjon for endring av nåværende ordning på dette området.

Tros og livssynsbetjening i offentlige institusjoner

I utvalget er det enighet om at det i størst mulig grad skal legges til rette for alle tros- og livssynspraksis i offentlige institusjoner, men at praktiske forhold likevel kan sette grenser for både utøvelse og besøk. Dette er spesielt relevant i fengsler der hensynet til sikkerheten er viktig, men også i forsvaret, ved sykehusene og andre institusjoner kan hensynet til sikkerhet og gjennomføring av tjenesten begrense muligheter for religiøs praksis.

Vi mener tro og livssyn er viktig for mennesker som befinner seg innenfor disse institusjonene, og støtter derfor flertallets forslag om at tros- og livssynsmessig betjening bør skje som en del av virksomheten ved de offentlige institusjonene.

Når det gjelder fengslene deler vi utvalgets flertallssynspunkt om at ordningen med tros- og livssynsmessig betjening i fengslene bør videreføres, men ikke bare av prester i Den norske kirke. Det er urealistisk å anta at de fleste tros- og livssynssamfunnene har kapasitet til å betjene innsatte i fengslene, spesielt de mindre samfunnene. Innsatte har også ofte behov for spesiell tilrettelegging som krever en viss kompetanse hos de som betjener dem, noe som kan sikres bedre dersom det finnes statlig finansierte stillinger.

Vi deler flertallets vurdering om at helseforetakene har plikt til å sørge for en god og mangfoldig tros- og livssynsbetjeningen ved sykehusene og at det offentlige har et ansvar for å legge til rette for at alle som mottar helse- og omsorgstjenester får mulighet til å utøve sin tro eller sitt livssyn i felleskap med andre.

Vi støtter også utvalgets synspunkter på religionens rolle i utdanningen, hvor de sier at skolen ikke er et sted for forkynnelse, men at den heller ikke skal være et religionsfritt rom, og at det bør gis rom for ulike behov på en fleksibel og likeverdig måte. For at dette skal skje, mener vi det er viktig at det finnes kunnskap om religion skolen. Derfor bør man se på om religionskunnskap igjen bør bli en obligatorisk del av lærerutdanningen.

Når det gjelder forsvaret, er utvalget opptatt av at tros- og livssynsmessig betjening ikke skal brukes til å "... aktivt lede, fremme eller legitimere krigshandlinger" og at Forsvaret ikke bør utforme eksplisitte religiøse fellesritualer. Tilstedeværelsen av religiøst personell bør være knyttet til den enkeltes tros- og livssynsfrihet og at "... det legges til rette for at tros- og livssynsbehov blir dekket". Vi støtter at denne holdningen bør være førende for tros- og livssynsbetjeningen i forsvaret. Samtidig mener vi det er urealistisk at tros- og livssynssamfunnene skal kunne betjene sine medlemmer på lik linje i forsvarets ulike operasjoner, og støtter derfor opp om flertallets forslag om at det bør være fast ansatt tros- og livssynspersonell i forsvaret, men at det bør tilsettes representanter fra flere religioner i tillegg til de kristne, i tillegg til stillinger for livssynsrådgivere. Det bør også understrekes at dagens feltprestkorps også utøver funksjoner som ikke uten videre kan betraktes innenfor rammen av religionsutøvelse. Feltprestens rolle i forsvaret bygger på en bestemt form for profesjonalitet, blant annet knyttet til etikkundervisning og rådgivning.

Kriseberedskap og dødsbudskap

Under avsnittet om kriseberedskap og dødsbudskap mener utvalget at det bør være en større likebehandling mellom Den norske kirke og de andre tros- og livssynssamfunnene, og at dødsbudskap bør formidles av politi eller helsepersonell. Samtidig sier utvalget at det i situasjoner der politiet har sikker kunnskap om at de pårørende tilhører et bestemt tros- eller livssynssamfunn "... er uproblematisk at oppgaven med dødsbudskap delegeres til vedkommende samfunn" (NOU 2013:1,183). Det er også behov for inkluderende minnemarkeringer som tros- og livssynssamfunnene kan være med å planlegge. Vi støtter utvalgets syn på behovet for økt likebehandling mellom DnK og andre tros- og livssynssamfunn på dette området. I sine avveininger på dette feltet må myndighetene først og fremst ha de hjelpetrengende, i dette tilfellet de som skal motta et dødsbudskap, sine behov for øye. Dette kan i praksis innebære at politiet i mange situasjoner faktisk vil delegerer oppgaven med dødsbudskap, slik utvalget åpner for.